

36. Мошенничество // Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://be.sci-lib.com/article069107.html>
37. Левшиц Д.Ю. Уголовная ответственность за финансовое мошенничество по законодательству России и зарубежных стран: автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Д.Ю. Левшиц. – М., 2007. – 21 с.
38. Statute of Frauds (1677) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.answers.com/topic/statute-of-frauds>
39. Клепицкий И.А. Собственность и имущество в уголовном праве / И.А. Клепицкий // Государство и право. – 1997. – № 5. – С. 76.
40. Institute of law research and reform the university of Alberta [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.law.ualberta.ca/alri/docs/rp012.pdf>

УДК 343.22:331.578

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОКАРАННЯ У ВИДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ

Гуцуляк М.Я., к.ю.н., доцент

*Івано-Франківського юридичного інституту
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена правовому статусу осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт. Здійснено його правовий аналіз з позицій кримінального та кримінально-виконавчого законодавства.
Ключові слова: правовий статус, засуджена особа, покарання, громадські роботи.

Гуцуляк М.Я. ПРАВОВОЙ СТАТУС ЛИЦ, ОСУЖДЕННЫХ К НАКАЗАНИЮ В ВИДЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ РАБОТ / Ивано-Франковский юридический институт Львовского государственного университета внутренних дел, Украина
Статья посвящена правовому положению осужденных к наказанию у виде общественных работ. Осуществлено его анализ с позиций уголовного и уголовно-исполнительного законодательства.
Ключевые слова: правовое положение, осужденные, наказание, общественные работы.

Guculyk M.Y. LEGAL STATUS OF PERSONS CONVICTED TO THE PENALTY OF PUBLIC WORKS / Ivano-Frankovsk law Institute of Lvov state university of Internal Affairs, Ukraine.
The article is devoted to the legal status of persons convicted to the penalty of public works. It is analyzed from the standpoint of criminal and criminal-executive legislation.
Key words: legal status, convictions, penalty, public works.

Проблема прав і свобод людини є вельми складним явищем, яке знаходиться в полі зору не тільки права, але і філософії, психології, педагогіки й інших наук. Права і свободи людини і громадянина є досягненням людської цивілізації. Основні права і свободи людини закріплені в міжнародних законах і нормах. У різні епохи проблема прав людини завжди була проблемою правовою, хоча й набувала нерідко релігійно-етичного, філософського звучання. Правовий статус людини і громадянина має глибокі історичні корені.

Відповідно до ч.2 ст.7 КВК України при виконанні покарань засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законами України, Кримінально-виконавчим кодексом України і встановлених вироком суду [6, 5]. Законодавчі основи щодо правообмежень, яким піддається засуджений, повинні викликати в нього комплекс переживань, які покликані сприяти небажанню відчувати їх знову, тобто служити досягненню мети приватного запобігання вчиненню злочинів.

Мета статті полягає в дослідженні правового статусу засуджених до громадських робіт на підставі вирішення наступних питань:

1. Відповідність правового статусу засуджених до громадських робіт міжнародним нормативно-правовим актам.

2. Вплив громадських робіт на можливість засудженого користуватися правами та обов'язками, закріпленими Конституцією та законами України.
3. Дотримання КВІ та іншими суб'єктами кримінально-виконавчих відносин прав та свобод засуджених до громадських робіт.

У теорії кримінально-виконавчого права за метою встановлення обмеження діляться на каральні і запобіжні. Вони зумовлені покладанням на осіб специфічних обов'язків. Ці два види обов'язків об'єднує загальна риса (вона відрізняє їх від інших видів обов'язків засуджених): усі вони впливають на засуджених громадян, обмежуючи їх обсяг або призупиняючи їх дію повністю на весь термін відбування покарання.

Обов'язки, що виражають кару і властиві змісту покарання у виді громадських робіт (працювати на визначених роботах, виконувати неprestижну, некваліфіковану працю, виконувати покарання у визначені графіком дні та години), покликані покарати засудженого, причинити йому непріємні переживання і, таким чином, сприяти досягненню мети покарання. Запобіжні ж обов'язки, хоча і не позбавлені елементів кари, однак сприяють меті виправлення і ресоціалізації засуджених та приватної превенції (не залишати місце проживання без повідомлення КВІ).

Поняття правового статусу особи є одним з основоположних практично у всіх галузях права, оскільки право не зводиться до сукупності юридичних норм, воно втілено в правах учасників суспільних відносин, можливість реалізації яких допускає той або інший правовий стан особи, що визначається як правовий статус або правове становище.

Питання законодавчого визначення і практичного застосування даного виду покарання, а також загальні питання вчення про покарання, що мають безпосереднє відношення і до громадських робіт, досліджувалися в роботах відомих вітчизняних вчених, серед яких праці Л.В. Багрії-Шахматова, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, В.А. Бадири, І.Г. Богатирьова, І.В. Вартилицької, М.Г. Вербенського, В.К. Грищука, О.М. Джузи, Т.А. Денисової, О.Г. Колба, В.О. Корчинського, М.І. Мельника, В.О. Меркулової, В.О. Навроцького, В.Г. Павленка, В.І. Рудника, А.Х. Степанюка, В.М. Трубникова, О.В. Ткачової, П.Л. Фріса, С.Я. Фаренюка, С.В. Черкасова, Н.П. Черненко, С.І. Халимона, Д.С. Шияна, І.С. Яковець та інших.

В юридичній літературі характеристика особи дається за допомогою таких понять, як «правовий статус особи», або «правове положення особи», і передбачає чотири його різновиди: 1) правовий статус громадянина держави; 2) правовий статус іноземних громадян; 3) правовий статус осіб без громадянства; 4) правовий статус осіб, яким надано притулок [4, 79].

Поняття правового статусу (з лат. *status* – стан, положення) особи достатньо висвітлене в загальній теорії права і розуміється, звичайно, як правове положення громадянина, або як юридичне закріплення положення громадянина в суспільстві [8, 224].

За своєю сутністю правовий статус засуджених – це сукупність прав, обов'язків і законних інтересів, за юридичним призначенням – ступінь розвитку правового статусу громадян, який здійснюється шляхом його обмеження, конкретизації і доповнення [11, 57].

Загальне визначення поняття правового статусу особи має абстрактний характер, він фіксується в нормах права для того, щоб підкреслити існування цих прав, і, крім того, право встановлює форми захисту і гарантії нормального функціонування та здійснення цих прав і свобод.

З урахуванням викладеного під правовим статусом засуджених необхідно розуміти засновану на загальному статусі громадян держави і закріплену в нормативних актах різних галузей права сукупність їх обов'язків, прав, свобод і законних інтересів, що залежать від призначеної судом міри кримінально-правового впливу і від поведінки винного під час її виконання.

Як вже зазначалося, зміст правового статусу особи включає наступні елементи: основні права, свободи і обов'язки людини і громадянина. Досліджуючи кримінально-виконавчу характеристику покарання у виді громадських робіт, не можна обійти таке важливе питання, як права та обов'язки засуджених до громадських робіт. Кримінально-виконавчий кодекс України не містить окремої статті, яка б передбачала права та обов'язки таких засуджених.

Лише в ст.37 КВК України «Умови відбування покарання у виді громадських робіт», зазначено, що «засуджені до покарання у виді громадських робіт зобов'язані додержуватися встановлених

відповідно до законодавства порядку і умов відбування покарання, сумлінно ставитися до праці, працювати на визначених для них об'єктах і відпрацьовувати встановлений судом строк громадських робіт, з'являтися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції, повідомляти інспекцію про зміну місця проживання, періодично з'являтися на реєстрацію до кримінально-виконавчої інспекції» [12, 126].

Таким чином, можна стверджувати, що на законодавчому рівні це питання врегульоване недостатньо і вказану проблему необхідно усунути хоча б на доктринальному рівні. Необхідно зазначити, що правовий статус засуджених до громадських робіт не був предметом спеціальних досліджень і, відповідно, не ґрунтовно розроблений в юридичній літературі. У дослідженні покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, у міжнародних документах особливого значення набуває аналіз закріплення правового статусу осіб, засуджених до таких видів покарань.

Ретельна регламентація правового статусу засуджених являє собою важливий інструмент їх правового і морального виховання, прищеплення поваги до закону, прав і законних інтересів інших осіб. Соціально-правовий статус осіб, які відбувають кримінальні покарання, останнім часом зумовлюється не тільки вирішенням завдань у сфері правоохоронної діяльності. Україна є учасником численних міжнародних договорів, визнаючи тим самим резолюції та рішення міжнародних організацій, які спрямовані на запобігання тортурам, нелюдському або такому, що принижує гідність, видам поведження та покарання, і забезпечує створення нормативно-правової бази щодо захисту прав суспільства, держави і засуджених [7, 7].

Закріплення правового статусу засуджених, особливо з урахуванням міжнародних актів, є своєрідним показником прагнення України дотримуватися взятих на себе міжнародних зобов'язань, що, безперечно, позитивно впливає на її міжнародний авторитет.

Правовий статус осіб, що відбувають покарання, засновано на загальному статусі громадян України, який визначається за допомогою правових норм, що регулюють порядок та умови відбування кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі.

Наведена формула потребує наукового тлумачення для розкриття специфіки правового статусу засуджених. У теорії права правовий статус людини розглядається в контексті: загального правового статусу громадян; спеціального правового статусу певної категорії громадян; індивідуального правового статусу громадянина; правового статусу іноземців, апатридів та біпатридів.

Правовий статус засуджених передбачає врахування всіх вищезазначених загальних ознак правового статусу людини і громадянина. Крім того, він визначає правовий статус осіб, які відбувають кримінальні покарання у виді позбавлення волі та покарання, які не пов'язані із позбавленням волі [10, 18].

Правовий статус осіб, які відбувають покарання у виді громадських робіт, дозволяє їм виступати суб'єктами як загальних, так і спеціальних правовідносин. Унаслідок цього з'являються спеціальні права, закріплені статтями 8 та 10 КВК України, які дозволяють забезпечити законні інтереси засуджених. Стосовно осіб, які відбувають громадські роботи, не можна вважати, що діє лише ст.8 КВК України, яка передбачає основні права засуджених. Наведений у ній перелік прав, таких як: право на інформацію; повага до гідності та гуманне ставлення; право на звернення з пропозиціями та скаргами; право користуватися рідною мовою; право на охорону здоров'я та соціальне забезпечення; право на правову допомогу, а також право іноземних громадян на підтримку зв'язку з консульськими та дипломатичними представництвами, не є вичерпним для засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі.

У сферу кримінально-виконавчих правовідносин водночас потрапляють усі суб'єкти, з якими у засудженого виникають такі відносини, що суттєво залежать від його правового статусу. Отже, можна стверджувати, що правовий статус засуджених до громадських робіт повинен розглядатися у сукупності з правовим статусом співробітників КВІ та ОВС, правовим статусом адміністрації підприємств, установ та організацій різних форм власності, правовим статусом близьких родичів засудженого, які можуть здійснювати певний профілактично-виховний вплив (передусім це стосується неповнолітніх засуджених) [1, 205].

Раніше в юридичній літературі правовий статус засуджених розглядався в контексті суб'єкта виправно-трудових правовідносин. Сучасні дослідження свідчать про збільшення передумов для

аналізу правового статусу засуджених у більш широкому контексті. Насамперед правовий статус засуджених являє собою міжгалузевий правовий інститут. При домінуючій ролі норм кримінально-виконавчого права все більша кількість відносин, які породжують права, законні інтереси і обов'язки засуджених, регулюються нормами конституційного, адміністративного, трудового та інших галузей права.

Як такі варто назвати, наприклад, норми, які визначають, що призову на строкову службу в мирний час не підлягають особи, які відбувають кримінальне покарання, а також особи, стосовно яких провадиться дізнання чи попереднє слідство або кримінальна справа розглядається судом і є на стадії до прийняття відповідного рішення [3, 14].

Отже, правовий статус є сукупністю прав та обов'язків, які визначаються нормами права. Таке розуміння правового статусу дозволяє говорити про всебічне врегулювання відносин, які можуть виникати в процесі відбування покарання засудженими. Такими ж правами і обов'язками мають володіти всі суб'єкти кримінально-виконавчих правовідносин.

Аналіз ст.7 КВК України свідчить про відсутність регламентації поняття правового статусу стосовно осіб, які відбувають покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, у тому числі і громадські роботи. Поряд із тим у статтях 36, 39, КВК України визначені лише обов'язки суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, що позбавляє їх можливості користуватися правом виховного впливу на засуджених, спираючись на правові норми, які б чітко визначали сферу їх діяльності.

Для більш повного уявлення про правовий статус засуджених до громадських робіт нам слід з'ясувати обсяг прав, обов'язків і законних інтересів, якими володіє ця категорія. Як уже зазначалося, КВК України в главі 8 не дає переліку прав та обов'язків засуджених до громадських робіт. У зв'язку з цим виникає ряд запитань, наприклад, чи повною мірою вимоги «Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань» далі – Інструкція) відповідають Конституції України та іншим Законам?

Виконання засудженими покладених на них обов'язків і реалізація належних їм прав і законних інтересів утворюють той правовий порядок відбування покарання, який становить основу для досягнення поставленої покаранням мети. Її завданням є кара засудженого, виправлення та ресоціалізація, запобігання вчинення ним нового злочину або іншого правопорушення [5, 365].

У зв'язку з цим пропонуємо внести зміни до ст.37 КВК України наступного змісту: «У разі направлення засудженого у відрядження з основного місця роботи, проходження за необхідності курсу лікування або надання засудженому в період відбування громадських робіт додаткових соціальних відпусток у зв'язку з навчанням без відриву від виробництва чи з інших поважних причин особистого та сімейного характеру виконання покарання призупиняється на зазначений період відрядження, лікування чи перебування у відпустці».

Правом призупинення та відновлення виконання покарання у виді громадських робіт наділена кримінально-виконавча інспекція за місцем проживання засудженого після винесення нею відповідного рішення.

Одночасно необхідно внести зміни до «Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань», затвердженої наказом ДДУПВП № 270/1560 від 19.12.2003, доповнивши підрозділ 5 пунктом такого змісту: «5.7. Працівник інспекції за наявності підстав, передбачених ч.2 ст.37 КВК України, виносить мотивовану постанову про призупинення чи відновлення виконання покарання у виді громадських робіт на період відрядження, лікування чи перебування засудженої особи в додатковій соціальній відпустці у зв'язку з навчанням без відриву від виробництва чи з інших поважних причин особистого та сімейного характеру. Одна копія постанови видається засудженій особі, друга долучається до особової справи засудженої особи».

Аналіз змісту громадських робіт дає можливість визначити обсяг кари при громадських роботах, який полягає в наступному. Кара, як і в будь-якому покаранні, існує вже в самому факті засудження особи, тобто у вираженій у вирокі негативній оцінці її поведінки з боку держави. Виконувана засудженими робота має примусовий характер. Це означає, що засуджений повинен відпрацювати на користь суспільства зазначену у вирокі кількість годин.

Сам процес залучення до праці здійснюється в примусовому порядку. Засуджений зобов'язаний виконувати лише ті види робіт, які визначаються йому органом місцевого самоврядування за узгодженням із кримінально-виконавчими інспекціями. Злісне ухилення від громадських робіт передбачає застосування визначених у законі санкцій. При цьому визнання примусового характеру праці одним із каральних елементів не суперечить ні міжнародним документам, ні Конституції України [2, 1].

Безоплатність праці засудженого – визначальна особливість громадських робіт. На відміну від виправних робіт, виконання яких передбачає стягнення частини заробітної плати засудженого, громадські роботи здійснюються без нарахування засудженому заробітної плати. Отже, наявне ще одне обмеження конституційного права особи за вироком суду – неотримання винагороди за працю. Це обмеження, напевно, може розглядатися і як опосередковане обмеження майнової сфери засудженого з двох причин. По-перше, як зазначено, засуджений не отримує матеріальної компенсації за свою працю, а по-друге, вільний час, якого він позбавляється, може іноді використовуватися на пошуки будь-яких додаткових заробітків. Тобто можна стверджувати, що в деяких випадках відбувається опосередковане правообмеження в житті людини.

Таким чином, сучасне законодавче закріплення мети покарання розширює її зміст, що спрямовує діяльність усіх суб'єктів кримінально-виконавчих відносин на її досягнення, а це, зрештою, певним чином впливає на правовий статус засуджених. Правовий статус осіб, які засуджені до громадських робіт, – це закріплене нормами різних галузей права і виражене через сукупність прав, законних інтересів і обов'язків правове положення засуджених.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатирьов І.Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08 / Богатирьов Іван Григорович. – К., 2006. – 434 с.
2. Європейська конвенція про права людини // Права людини : Спец. вип. № 30: Інформ.-аналіт. бюл. – Х. : Фоліо, 1997. – 200 с.
3. Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» // Відомості Верховної Ради України, 1992. – № 27. – Ст. 385.
4. Комаров С.А. Советское общенародное государство и личность: политико-правовые аспекты / С.А. Комаров. – Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та, 1986. – 136 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, О.О. Дудоров та ін.] – вид. 4-те, переробл. та допов. за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К.: Атіка, 2008. – 376
6. Кримінально-виконавчий кодекс України: [науково-практичний коментар] / А.Х. Степанюк, І.С. Яковець; за заг.ред. Степанюка А.Х. – Х. :ТОВ «Одіссей», 2005. – 560 с.
7. Львовчкін В.А. Проблемні питання діяльності кримінально-виконавчої системи України / В.А. Львовчкін // Аспект: Інформ. бюл. – Донецьк, 2002. – № 2 (3). – С. 3-8.
8. Матузов Н.И. Право и личность: [курс лекцій] / Н. И. Матузов // Общая теория права.– Нижний Новгород: Изд-во Нижегород. ВШ МВД РФ, 1993. – С. 222-246.
9. Мелентьев М.П. Функции советского исправительно-трудового права и механизм их осуществления / М.П. Мелентев. – М.: Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1980. – 132 с.
10. Меркулова В.О. Міжнародні стандарти щодо поводження з в'язнями та проблеми їх застосування в Україні до деяких категорій засуджених / В.О. Меркулова // Вісник Одеського ін-ту внутр. справ. – 2001. – № 2. – С. 17-21.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [6-те вид., переробл. та доповн.] / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2009. – 1236 с.
12. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / [А.П. Гель, О.Г. Колб, В.О. Корчинський та ін.]; за заг. ред. А.Х. Степанюка. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.